

Atte Jongstra. *Cicerone*. Contact

Wie in Atte Jongstra's verhalenbundel *Cicerone* het spoor bijster dreigt te raken, doet er goed aan eerst het laatste verhaal te lezen. Het draagt dezelfde titel als de bundel, en aangezien 'cicerone' gids of leidsman betekent, ligt het voor de hand dat de verdwaalde lezer hier enige steun zal worden geboden. Niet dat het titelverhaal de oplossing bevat van de vele raadsels die elders worden gepresenteerd, maar wat men er wél kan aantreffen is zoiets als een wegwijzer, een aanduiding van de methode waarmee de andere verhalen zijn geschreven.

Het titelverhaal bevat, zou je kunnen zeggen, Jongstra's 'discours de la méthode'. De verwijzing naar Descartes is niet toevallig, ook al valt de naam van de Franse wijsgeer nergens. Volgens Descartes berustte de menselijke identiteit op het denken. *Cogito ergo sum*, luidt zijn bekendste uitspraak, waarop Jongstra varieert door het Latijnse werkwoord *cogitare* op eigen gezag zowel de betekenis denken als verzamelen mee te geven. 'Ik verzamel dus ik ben' - de identiteit van de schrijver bestaat bij Jongstra uit wat hij tijdens de omzwervingen in zijn eigen geheugen allemaal heeft verzameld, en het resultaat vindt zijn neerslag in de verhalen die aan deze methodische explicatie voorafgaan.

Dat het denken 'iets nieuws' zou moeten opleveren of 'iets persoonlijks', is voor Jongstra 'om je gek te lachen'. Het gaat heel anders, legt hij uit. In het titelverhaal vergelijkt hij het geheugen met een 'warenhuis', dat rijkelijk onderkelderd is: daar bevinden zich de 'winkeldochters' die hem, terwijl hij in zijn stoel zit, door vlijtige 'bedienden' worden aangedragen. 'Ik zit dus in die stoel, laat me een aantal zaken in mijn geheugen voorzetten, hussel ze door elkaar, en voilà!, een bont stelletje waar ik het mijne van denk...'

Niet veel anders wordt verwacht van de lezer, die in twaalf op zijn zachtst gezegd nogal merkwaardige verhalen mag kennismaken met wat die bedienden uit de kelders van het geheugen hebben opgediept. Een lange serie gedreven specialisten passeert de revue, maniakale vertellers van wie de belangstelling steeds dwangmatig één richting op gaat. De een is gefascineerd door handschoenen, de ander door anatomie; in het meest ongewone verhaal (dat enkel bestaat uit 'noten bij een boek dat ik ooit uitleende') gaat het om vissen; een slaper en een luisteraar komen aan het woord; weer een ander verhaal bevat fragmenten uit het 'dagboek van een spreker', terwijl in het op een na laatste verhaal een gestoorde postbode vertelt over zijn obsessie voor een vrouw bij wie hij te laag gefrankeerde brieven moet bezorgen.

Wat moet de lezer in hemelsnaam van dit literaire panopticum denken? Een bruikbare suggestie verschaft opnieuw het titelverhaal, waarin Jongstra zich à la Cicero ontpopt als een 'eclecticus', die er bij het schrijven van zijn 'memoires' vooral op uit lijkt te zijn 'in één boek maar meteen vele ontwikkelingen tegelijk open te houden, door me te concentreren op de talloze manieren waarop men zichzelf kan herinneren'. De nadruk ligt op de 'talloze manieren', want niet wat er wordt verteld maar hoe dat gebeurt is volgens Jongstra van belang. Het gaat in de eerste plaats om de methode, waarin het ik van de schrijver, als men dat zo zeggen kan, is ondergedoken.

Het gevolg is dat de taal in veel van zijn verhalen royaal de vrije hand krijgt. De schrijver heeft, zoals hij het zelf uitdrukt, de neiging zich te verbergen 'in het struikgewas van de taal'. Associaties, analogieën, verbale zijpaden en omwegen - daaruit is dit proza, dat zich met alle geweld aan eenduidige fixatie tracht te onttrekken, opgebouwd.

Het reservoir waaruit kan worden geput blijkt in principe grenzeloos te zijn. Net als in zijn vorige boeken *De psychologie van de zwavel* en *Groente* beperkt Jongstra zich niet tot wat hij zelf heeft meegemaakt; even belangrijk, zo niet belangrijker, is wat hij allemaal heeft gelezen. Zijn personages zijn uitgerust met een encyclopedische ruimdenkendheid, waardoor een waterval van feiten en weetjes over de lezer wordt uitgestort, in de tekst van het verhaal zelf, maar als dat niet genoeg ruimte bevat zo nodig ook in voetnoten en intermezzi.

Jongstra lijkt als schrijver pas op gang te komen, nadat hij eerst een eindweg in zijn bibliotheek heeft rondgezworven. En wat een bizarre bibliotheek moet hij thuis hebben staan! Deze biedt ruimte voor standaardwerken over handschoenen, postzegels, anatomie, de hengelsport, de zeven wereldwonderen uit de Oudheid, maar ook Sade, Freud en Maarten 't Hart staan er blijkbaar op de planken. Alles wat Jongstra onderweg is tegengekomen komt op de een of andere manier in deze verhalen terecht, waar het wordt gebruikt om de personages van een min of meer herkenbaar innerlijk en uiterlijk te voorzien.

'Subcutaan' oftewel onderhuids (om een bizar woord te lenen dat Jongstra uit een van zijn dictionaires heeft opgevist) lijken die personages echter meer op elkaar dan je op het eerste gezicht zou vermoeden. Als eenzellige zonderlingen hebben zij last van een wantrouwige buitenwereld, ze voelen zich vaak bedreigd en laten zich intussen, soms zonder het zelf volledig in de gaten te hebben, leiden door troebele erotische driften. Nu eens worden die hen fataal, zoals in het geval van de gepassioneerde postbode, dan weer krijgen ze hun zin, zoals bij de anatomie-professor die samen met een gewillige studente een zeer kluchtige demonstratie van zijn vak ten beste geeft.

Om de verhalen in *Cicerone* kan heel wat worden afgelachen. Op voorwaarde dat men zich uit het hoofd heeft gezet dat verhalen een duidelijke kop en staart behoren te hebben en dat men zich niet ergert aan pastiches en parodieën. Waar Atte Jongstra op zijn eigenzinnige divagerende manier de scepter zwaait, moet de lezer zich overgeven aan wat hem wordt voorgeschoteld, met het risico dat hij meer dan eens kopje onder zal gaan in de klaterende woordenstroom.

Dat laatste verdient zelfs aanbeveling, want de werkelijkheid die deze verhalen te bieden hebben bestaat in de eerste plaats uit taal. Dat is uiteraard bij elke schrijver zo, maar Jongstra doet, anders dan de meesten van zijn collegae, geen enkele poging dit te verbergen. Als een verbaal fetisjist sprokkelt hij zijn taal uit de bestaande vocabulaires en idiomen bij elkaar, om de woorden om te munten tot wat nog maar het beste poëzie kan worden genoemd.

Een mooi voorbeeld levert het eerste verhaal van de bundel, waar Diderots *Encyclopédie* tot de volgende monoloog aanleiding geeft: 'Zeemleer, zijde, gummi, wol. Rouw-, kap-, rij-, motor-, zeehandschoenen. Mitaines, crochets, floretten,

wolfsvangers. Met drukknoopjes, haaksluiting, lubben of zonder. Handstukken, vertel mij wat! En dan zwijg ik over wat dit handboek verder nog vertelt over Woodstockse moffen en duimelingen uit Limerick. Muziek! Poëzie! Waar je via handschoenen al niet op kunt komen...Wist je trouwens dat er ongepaarde handschoenen bestaan?'

Hier is onmiskenbaar een maniak aan het woord, maar zijn passie richt zich minder op de dingen dan op de woorden. De handschoen die Jongstra offreert is er een van taal. De woorden hebben zich van hun betekenis losgezongen en eisen alle aandacht voor zichzelf op, wat de lezer geen andere keuze laat dan zich, ongetwijfeld in navolging van de schrijver die zo zelf ongrijpbaar blijft, aan hun wonderlijke klank te verlustigen.

(de Volkskrant, 20-11-1992)